

מדינת כל מזרחיה

אנשי השמאל האשכנזים שואפים להיפרד מהשטחים
ומהפלסטינים ולהתכנס בגבולות הקו הירוק כדי למנוע
את הפיכתה של ישראל לחברה עם רוב מזרחי.
פרופ' יהודה שנהב מנתח את המצב קצת אחרת

ניתם פלדמן | צילום: יואל יחיאל

פרופ' יהודה שנהב
קראתי לפני חודשיים
תאמר של בני בנין
ואני מסכים עם כל מלה

רבים מבני משפחתו של פרופ' יהודה שנהב, מבקר רהוט ועקבי של השלטון הישראלי כשטחים, הדוידו מהשתלטות ישראל על המרחב שבין הקו הירוק לנהר הירדן. אביו המנוח, אליהו שנהב, עולה מעיראק שדיבר ערבית, טיפה קריירה משגשגת בקהילת המודיעין ובממשל הצבאי - שנהב זוכר שהתלווה אליו למבצע החומות מחברות בגדה המערבית אחרי 67 והסתיר בילקוטו עפרונות ועטים שנלקחו מפלסטינים. בן רהו שמתגורר במעלה אדומים מתפרנס מעבודות שיפוצים באזור וקרוי משפחה אחריה מתגוררים אף הם מעבר לקו הירוק ונהנים ממה שמכנה שנהב (בעקבות דני גר טוויז) "מדינת הרוחה הישראלית שבשטחים": תעסוקה מלאה, הנהגות בארנונה ודיוור מול.

לעומת זאת, טוען שנהב, רוב רובם של אנשי השמאל הציוני מנוכרים לא רק לדרישות הפוליטיות ולצרכיהם של הפלסטינים, אלא גם למתנהלים שהוא מכנה בספרו החדש "ישראל השלישית": חרדים, מזרחים תומכי ש"ס ומהגרים מחבר המדינות שמצדדים באכיזר לברמן. שנהב גורס כי הברל זה - בין היתר - איפשר לו לכתוב את הספר "במלכות הקו הירוק" (עם עובד) שיצא לאור החדש. בחיבורו הוא מגסה לונח את ההבחנות המקובלות בין שמאל לבין ימין בישראל, וממיר אותן בהבחנה בין המעמידים את יסודות הסכסוך על כיבוש השטחים שממזרח לקו הירוק ב-67 לבין המעמידים אותם על כיבוש השטחים שממערב לו ב-48.

המחנה הראשון כולל את מרבית אנשי השמאל הציוני, המרכז הפוליטי ורבים מאנשי השמאל הרדיקלי היהודים. המחנה השני, מציע שנהב, הוא קואליציה שבין פלסטינים שמתגוררים בשטח ישראל, פליטים פלסטינים, אנשי ימין שסבורים כי פשרה על בסיס גבולות הקו הירוק אינה אפשרית, שמאלנים תומכי מדינה דו-לאומית ומתנהלים שרוצים להישאר בבתיהם גם לאחר הסדר עם הפלסטינים.

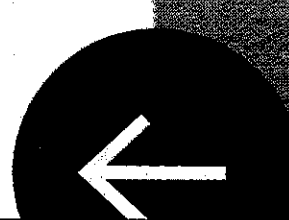
שנהב, שמייחד את ספרו לביקורת על מרכזיותו של הקו הירוק בריון הפוליטי בישראל, אינו מתחייב על שיוכו לשמאל. "כיהודי הנהגה מפריכילגיות של יהודי, כמזרחי בעל תודעה מזרחית וכמי שגדל והתחנך מרבית שנותיו בישראל", הוא כותב בהקדמה לספר, "זה שנים רבות אני חש ניכור כלפי עמדותיו (של השמאל) ביחס לסכסוך וביחס לשאלות מעמדיות, אתניות וזהותיות. בשני העשורים האחרונים מצאתי את עצמי מבקר בחריף פחות את גוש השמאל לא פחות מאשר את גוש הימין".

הניתוחים הפוליטיים שעמם הוא מזדהה ביותר הם אלה של אנשי הימין הישראליים: "קראתי לפני חודשיים מאמר של בני בנין בעיתון 'הארץ', הוא אומר, 'ואני מסכים עם כל מלה. יכולתי לכתוב את זה בעצמי לגבי העובדה שתהליך השלום כושל, ואין דרך להמשיך אותו. אם תשאל אותי אם אני בעד שהאמריקאים יכפו על הצדדים פתרון מרף של שתי מדינות, אני אני - כמו בנין - שלא. הניתוח שלנו הוא אותו ניתוח, גם אם המסקנות הנדרמטיביות שלנו יהיו שונות".

הקו הירוק שנקבע בוועידת רודוס ב-49 אינו אלא תיחום אדמיניסטרטיבי שרירותי, לפי שנהב. בעיניו, יסודותיו האמיתיים של הסכסוך - מלחמת 48 וגיי רוס הפלסטינים שהתגוררו ממערב לקו הירוק - הם גם המוכחשים ביותר. "לאנשים רבים שחיים פה, משכילים ובעלי ידיעות רבות על תרבות מערבית, אין מושג מה קרה פה ב-48, הם מדברים כמו יצורים שלא היו פה. זו התוצאה של סגירת המיתוס של 48 בארון מיד. אנחנו מסרבים להוציא אותו משם".

למה לקבוע את 1948 כנקודת האפס של הסכסוך? זו קביעה די שרירותית. אפשר לחשוב על צמתים מש" מעותיים אחרים: הצהרת בלפור ב-1917, או המרד הערבי ב-1936.

"זו שאלה שמציקה לי: למה לא 1917 למשל? רברים מרתקים קורים לא רק בהצהרת בלפור אלא בתהליך הכתיבה שלה. אבל יש בנקודה הזאת משהו אחר: בזרתי בה

יהודה שנהב (מימין) עם אמו אסתר ואחיו עופר, שכונת נוה משכן, תל אביב 1960. הייתה די עבריינית

לנסוע לראות את הבית שלו ואת הכן שלו שבי שאר מאוחר. השינוי הזה מוזק את מי שהוק הירוק הוא מדיניות אלימה בעבודתו. כלומר, יש שלוש גישות ואנחנו אימצנו את גישת גרוסמן. זו עמדה שמכחישה את העובדה שישראל קיימת ומתקיימת בעולם ערבי.

ניתוחו של שנהב, לפיו יש מרחב רצוף משני צדי הקו הירוק, מתעלם מההבדל התהומי שבין מעמדם של הפלסטינים תושבי ישראל, לבין תר שבי השטחים, הפריבילגיות שמוענקות לראשו נים, ואופי השלטון הצבאי שמוטל על האחרונים. לעומת השמאל שמתמקד בביקורת על השלטון הצבאי בשטחים, שנהב מותח קו יסודי בינו לבין המדיניות כלפי הערבים בישראל. לדורו, ההבדל בין היחס לפלסטינים של '67 ושל '48 אינו בה סדר משמעותי. "אורחות לא מבטיחה שחינוך ויש אזרחיות חלקית", הוא אומר. "כשאתה שולח מורים לבית ספר ערבי ממערב לקו הירוק רק אחרי שהם עברו תהליך של השכלה, אתה מייצר מערכת חינוך מעוותת. פלסטינית שאני מכיר קנתה בית עם בן זוגה בכרימאל והיא ביקשה ממני להיות תנעם במקומה או יחד איתה בטאבו. כששאלתי אותה למה, היא אמרה שהיא לא בטוחה שזה יישאר בידיה, שהיא לא יודעת אם יום אחד לא יהיה טרנספר. האיום הזה באלימות הוא חלק בלתי נפרד מתפיסת האזרחות, רוב הפלסטינים בתחומי הקו הירוק מפתחים מאפיינות כזאת. מהר בחינה הזאת ליברמן והרעיון של 'כלי נאמנות אין אזרחות' הם לא ריסונס. זה הייצוג האזרחי של רעיון המדינה היהודית והדמוקרטית, של האופן שבראפר להגדיר אזרחות באמצעים חדשים".

היציאה מהארון

שנהב נולד בבאר שבע ב-52' כיהודה שנהב ני, להורים ילידי בגדא. אביו, בן למשפחה סוד רים, נהנה מקריירה משוגשגת בקהילת המודיעין הוותיק שלישטנו בערבית. שנהב גדל היותו מעודת לאנשי ביטחון המודיעין בה שתי משפחות של מהגרים מצד אביו, שימשו מורים לערבית. בהמשך עברה משפחתו של שנהב לכוונת נוה משכן, הסמוכה לצהלה ולפנת הים שם למד בבית הספר עד שהורשק ממנו בכיתה אחרי שהעלה אכסניה באש.

"הייתי די עבריינית", הוא אומר. "אני נוכח שזכר כנסנו מורים לאכסניה ושרפנו אותה". לאחד מה, החל לעבוד בבניין, ורק לפני גיוסו השלים את הלימודים. בצבא שיירת בחיל המודיעין. בגיל 22 התחתן עם בת למשפחה אשכנזית מבווסט. לפני התחנה, החלה אמה ללחוץ עליו לשנות את שם משפחתו, והוא אף שיכנע את שני הוריו, את אחיו ואת אחותו לעשות זאת.

במשך שנים הכירו רק מעטים את שמו הקודם של שנהב ב-95, כשהתאזין לתוכנית היליה של קובי מירון, הוא נשאל מה היה שם במשפחה הקודם שלו ובלית ברירה השיב. "אתה יודע כמה זה קשה לצאת מהארון", הוא אומר כיום. "אמרת לי שהרבי, והתחלתי להזיע כאלו שהייתי צריך להגיד זין וכנס בטלוחיות. זה ממש כמו יציאה מהארון, זה נתן לי ארגויות ותחושה של שחרור והקלה היכולת להפוך את השם ממשונו מצמצם למשחור מרחיב".

כיום שנהב מתרגם מערבית סיפורים של הסופר הלבנוני מיכאל נועימה וכשהספר ייצא לאור יחתום לראשונה כיהודה שנהב-שנהבני. "כשצילצלי לאמא שלי, ואמרת לי לה שאני רוצה לספר לה משהו שאני חושב שישמח אותה, שאני מחזיר את השם לשהרבי, היא אמרה לי 'בשביל מה'. אמרת לי שהשינוי נראה לי טעות והיא ענתה בסמכות שום טעות לא היית מגיע למעמד בלי זה". עם גיש על המלה מעמד.

אחרי השיחות הצבא למד שנהב לתואר רא שון בסוציולוגיה באוניברסיטת תל אביב הוע שייה וניהול בטכניון. מתוך כוונה לשמש יועץ

שליבים ב-48' וב-67'. כל המנגנונים שברוך, כמו מלחמות, מעקב דמוגרפי, טרנספר מרצון, ריכוז מאויים פוליטיים, חינוך, הם תוצאה של אותו תהליך שהיו לו שני חלקים.

משום כך סולד שנהב מהתיאור ההיסטורי הרווח בשמאל, לפיו ישראל "הושחתה" ב-67' והכיבוש ממוח לקו הירוק סיבא את מידותיהם המוסריות של הישראלים. לא רק שהמדינה המר סרית אביה לישראל כבר במעשי הטבח הגיי רוס של '48, טנע שנהב, אלא שכיבוש השטחים ויצירתו של מרחב רציף בין היים לירדן היו התפי תחות משמחת עבוד רבים שסבלו מהפרדה שג וזה עליהם שרירותיותו של הקו הירוק. מלחמת '67 העניקה עצמאות, מעמד נאפשויות קידום לוד שלם של יהודים מארצות ערב שחגגו את פתיחת המרחב, כותב שנהב. "היא איפשרה הגי רדה מתודשת של הזהות המודרנית בישראל לא כאנטיטה לזהות אשכנזית, אלא כאופציה לוד שתלכות במרחב, גם אם במקרה זה הנסיבות הן של השתלבות רכאנית".

שנהב מראה את התבולים בהתייחסות ל-67' דרך ניתוח כתביהם של שלושה סופרים: דריר גרוסמן, האשכנזי שמעון בלס, המודרני, ועסאך כנפאני הפלסטיני: "דריר גרוסמן לא מבין איך זה קרה לנו, איך ביום אחד הפכנו ללאומנים, איך הפכנו לקלגסים של הפלסטינים. ככה הוא כותב בזמן הצהוב ויוצר תודת מוסר חדשה, שבגבר לות '67 ישראל צודקת, כי רק או התחלנו להיות צהובים לפלסטינים. באמת רק או התחלנו השלטון על הפלסטינים? עד דצמבר '66 ישראל הפעילה שלטון צבאי על הפלסטינים בתוך הקו הירוק. שמעון בלס כותב חודש אחרי המלחמה שזו הזדמנות שלנו לצאת מתוך מדינת הגטו, כלר מר, מה שגרוסמן מתאר פרגע הנורא - שמעון בלס, כסופר מודרני, חוגג פרגע פתיחת המרחב, לא רק בגלל החזון האידיאולוגי של קיום משותף, אלא גם בגלל עניינים כלכליים פוליטיים. הוא יכול לפרסם בערבית, יש לו עם מי להכר בער בית, להתווכח בערבית.

סופר שלישי זה עסאך כנפאני. הוא כותב את שב לחיפה, שם הוא מתאר את היגע המי רגש שבו הגבול של הקו הירוק קודם הוא יכול

יהודה שנהב (מימין) עם אמו אסתר ואחיו עופר, שכונת נוה משכן, תל אביב 1960. הייתה די עבריינית

**בשארמתי לאמי
שאני מחזיר את
השם לשהרבי,
היא אמרה לי
'בשביל מה'.
אמרת לי
שהשינוי נראה
לי טעות והיא
ענתה בסמכות
'שום טעות. לא
היית מגיע
למעמד בלי זה'**

במבחן כי אני לא חושב שצריך לרסק את מדינת ישראל. בחרתי ב-48' בדיוק בגלל שאני רוצה שכל ניתוח היסטורי יכלול את הישגים של מדינת ישראל. אם חוזרים להצהות בלפור, אז חוזרים למצב קשה מאוד מבחינת היהודים.

אבל למה בכלל לקבוע נקודת אפס? למה לתלות את כל ההתפתחויות ההיסטוריות באירוע אחי?

"בחרתי בנקודת אפס מתוך עמדה שמכירה באפשרות להציג היסטוריה אלטרנטיבית, גם אם היא מדומיינת - ההיסטוריה שלא קרתה, מה היה קורה אילו היתה מתממשת הסתעפות אחרת מהנקודה שאתה מגדיר כצומת. באותו מקום שבו בחרתי בנקודת אפס אני עוצר את ההסתעפות ומקבל את מה שקרה עד אז כטבעי. מהבחינה הזאת, המקום שבו תבחר הוא זה שבו אתה מכוון את העמדה הפוליטית שלך. אני מניח את קיומה של ישראל ואת המאפיינים שלה כחלק הכרחי מהניתוח, כי אני לא רוצה להרוס אותה".

תלחנת 19 השנים

בראיון בדירתו בתל אביב, מציג שנהב תפיסה היסטורית שמתארת את מלחמת 48' כמאורע המחולל, נקודת האפס, שממנו נבעו באופן ישיר ההתפתחויות היסטוריות המאוחרות יותר. כך הוא מציג את פעולות קיביה (53) וסמוע (66) כהמשך "הטיהור האתני" של המרחב מפלסטינים שהחל ב-48'. את מלחמת ששת הימים כהרחבה מתוכננת היטב של הישגי '48 ואת ההתנהלות בשטחים כהמשך ישיר של ההתיישבות היהודית בתוך תחומי הקו הירוק.

הניתוח נראה לעתים חרימדי וחלקי, אך בה בעת מציג תלופה מאתגרת למונח מאליו של השמאל הימין ה"מתונים" בישראל. "בוא נחשוב שאנחנו יושבים בעוד 150 שנה", אומר שנהב, "ואנחנו קוראים ספר היסטוריה. יהיה כתוב שם שהכוחות היהודיים הצליחו לכבוש חלקים מארץ ישראל או מפלסטין המנדטורית, ולעשות טיהור אתני - מושג שמקובל לגבי ישראל בספרות המן הקרית הבינלאומית - ושנתהליך במשך בשני

הנוסטלגיה החדשה

העמדה ששנה מבקר, זו שמאפיינת את גורר סמן ואנשי שמאל רבים אחרים, רובם אשכנזים, מתאפיינת בערגה למדינת ישראל כפי שהיתה לפני כיבוש השטחים ב-67. געגועים אלה, הנוסטלגיה החדשה בלשון שנהב, הם "מצב תרבותי של אליטות יהודיות ממעמד הביניים הליברלי רוב אינדיבידואלי דומם של פרופ' סיונלים", הוא כותב בספרו: "טכנוקרטים, ער בדים של השירות הציבורי, פרקליטות המדינה, אנשי אקדמיה במדעי החברה והרוח, אנשי משרד החוץ, גנרלים ברימוס ועיתונאים - רוב מצביעי קדימה, העבודה ומרצ".

שנהב מונה נציגים רבים לנוסטלגיה החדשה, בהם יוסי ביילין, דן מרידור, חיים רמון, ציפי לבני, טליה ששון, אהרן ברק, רות גביון, עמוס אילון, ארי שביט, עמוס שוקן, דן מרגלית, אמנון רנקור ורבים נוספים. שנהב כותב כי געגועיהם של האזרחים ב"נוסטלגיה החדשה" אינם

לניהול. הוא המשיך ללימודי תואר שני ואת הדוקטורט, שהיה קריאה ביקורתית של תורת ניהול ויעילות, עשה באוניברסיטת סטנפורד בארצות הברית. כששב לישראל, החל ללמד בחוג לסוציולוגיה באוניברסיטת תל אביב ובשנים 95-98 אף עמד בראשו. בשנות ה-90 השתתף בקבוצה שהקימה את כתב העת "תיאוריה וביקורת", שהוא עורכו כיום (הגיליון הבא יהיה האחרון שבעריכת שנהב).

ב-96 פירסם שנהב במוסף זה את המאמר "קשר השתיקה", שבו האשים את "ההיסטוריונים החדשים" בהתעלמות מהקיפוח של היהודים המזרחיים. המאמר עורר סערה ממושכת ויותר מעשרים מאמרי תגובה עליו הופיעו ב"הארץ". הבעיה שניסה שנהב להגדיר היא "נתק בין שתי זירות שונות: ההיסטוריונים החדשים של '48 וההיסטוריונים החדשים של המזרחים. מי שערסק בסכסוך לא עוסק במזרחים ולהפך, אין חיבור רעיוני בין השניים".

למה שיהיה?

||

השמאל לא יכול לראות את העוול שנגרם למתנחלים. אני לא בטוח שזה מוסרי לפנות דורות של אנשים שחיים שם. אני לא חושב שצריך לתקן עוול מוסרי אחד בעוול אחר

סניף של אירופה ומי רוצה להשתלב בעולם הערבי?

פרופ' יהודה שנהב טוען שאשכנזים הם שמרנים במידה לא מבוטלת את רעיון ההפרדה מהפלסטינים. לירדו, ייתכן שלמזרחים יהיה קל יותר להיות לצד פלסטינים במרחב דרלאומי אחד: "זו עמדה שמזרחים יכולים לאמץ. אבא שלי וכל מי שהיה סביבו, כולם אנשי מערכת הביטחון, תוך שגיייה אתה יכול לראות בהם ערבים". זה רלוונטי לזרז צעיר יותר? דני אין כמעט צעירים ממך שדוברים ערבית או קשורים לתרבות הזאת.

"יכול להיות שיש פה עניין ודני שאני קצת שבו כי אבל ההודים שלנו פתוח אופציה שאפשר לשתדל אותה, שיכולה להפוך לעמדה פוליטית. ולהפך: זה כמעט בנאלי, אבל נכון, שהאשכנזים הם אלה שהובילו את רעיון ישראל. היא סניף של אירופה. נראה מה הם יגידו כשהאסלאם יהפוך לגורם מרכזי באירופה".

אליעז כהן (שני משמאל) בביקור שכינים. הרבה יותר שמאלנים מימין. ודני גרוסמן

רק לישראל נטולת הגדה המערבית, אלא גם לישראל אשכנזית יותר ודתית פחות. הוא מביא שורה של ציטוטים שבהם המתגעגעים לתקופת שקדמה ל-67 מביעים את סלידתם מצורות התנהגות בלתי-ירידיוניות של המתנחלים, שמגדר גדות לערכיהם של מייסדי המדינה האשכנזים. בחלק ניכר מהביקורת שלהם על ההתנחלויות הם מתייחסים אל המתנחלים כאל מקשה אחת. "פרדיגמת 67 של השמאל הליברלי אינה נובעת אפוא רק מתוך פחד מפני הדיכוי-הרמור גרפי הפלסטיני", מסיק שנהב, "אלא גם מתוך חרדה מפני הפיכתה של ישראל לחברה עם רוב מזרחי... זוהי שפתו של מי שבא למזרח התיכון לזמן קצר, שלא על מנת להתערות בו, אלא להי תקיים בו כאורח. עמדה זו אינה רק בלתי מוסרית כלפי הפלסטינים, היא גם דתית אסון ליהודים עצמם. היא כופה עליהם חיים בתוך גטו עם תפיסת דמוקרטית המבוססת על חוקי גזע ומצב חידום מתמיד".

א"י אפשר להבין את הסכסוך בלי לרבר על החיבור הזה בין שני סוגים של פליטים ערבים - פלסטינים ויהודים. אך אפשר לדבר על שאלות של פליטות בלי לדבר על הפליטים היהודים הערבים? העובדה שבני מוריס מדבר על פליטים בלי לדבר על פליטים מזרחים היא ביטוי לאשכנזיות שלו, למבנה השית הטוהר של הסכסוך. באופן דומה, האנתרופולוגים והסוציולוגים שתוקרים את המזרחים כבר שישים שנה, שמדברים על מושבי עולים ועל תרבות מזרחית, מנתקים את שאלת הפלסטינים מהניתוח שלהם".

בני מוריס טוען בתגובה שעניין הפליטים היהודים פשוט לא היה חלק ממחקרו. "כתבתי ספר על בעיית הפליטים הפלסטינים וזה היה הנושא", הוא אומר. "בספר האחרון שלי, שייקרא בעברית 'תש'ח', הקדשתי כמה עמודים בצדדי הסיכום לפליטי ארצות ערב מאז 48 וקשר תי בין שני מקרי הפליטות. 48 גרמה להתנהות בעיית פליטים פלסטינים, אבל גם לבעיית פליטי סים יהודים מארצות ערב. זו בעיה שהפסיקה לה תקיים משום שהפליטים היהודים מארצות ערב נקלטו והפליטות שלהם נגמרה, בעוד שבעיית הפליטים הפלסטינים נותרה בעינה".

שנהב טוען שבעיית הפליטים היהודים מארצות ערב לא נפתרה. "זו בעיה שלו, יותר משזאת בעיה אמיתית. אני חושב שהם נקלטו בצרפת ובאנגליה וגם איכשהו בישראל. זה לקח זמן, זה היה תהליך כואב, אבל בסך הכל הם נקלטו".

לכן חש שנהב מנוכר מהקבוצה הכוללת ביותר באקדמיה הישראלית ובחיי הרוח של תל אביב ורחוק מהם עוד יותר משהוא רחוק מאנשי הימין הקיצוני וממתנחלי הגדה המערבית. הוא החל לעמוד על כך בשנות פעילותו ב"קשת הר מוקרטית המזרחית", שהוא היה ממקימיה ב-96. אנשי הקשת לחמו נגד חוסר השוויון שממנו סובי לים המזרחים בכלכלה הישראלית ובחלוקת נכסי המדינה, ובעיקר בקרקעות.

הקמת הקשת המזרחית, מספר שנהב כיום,

התאפשרה הודות להסכמי אוסלו שיצרו את התחושה כי אפשר לעסוק במאבקים פוליטיים שאינם נוגעים לפלסטינים. השותפים לתנר עה היו בחלקם אנשי ימין שהשקפותיהם ביחס לסכסוך עם הפלסטינים היו רחוקות מאלה של שנהב. "אני זוכר את עצמי בעבר כשמאל בנאלי", מספר שנהב. "היתה לי תפיסה של שמאל אשכנזי רגיל, וההתנסות שלי בקשת הדמו-קרטיית המזרחית לאט לאט לימדה אותי איפה המכשלות במיקום של השמאל האשכנזי. אני זוכר שדיברתי באירוע פוליטי באוקטובר 2000 שהשתתפו בו שולמית אלוני ואורי אבנרי ואחי רים, ואף אחד מהחברים שלי בקשת לא היה שם. חזרתי הביתה ולא ישנתי כל הלילה. אני זוכר את הבוקר שבו התעוררתי ואמרתי 'מה אני עושה, איך יכולה להיות התנהות הזאת?' כשהי זמינו אותי ב-2004 לדבר בכנס של 'יש גבול', מתוך 500 סרבנים היו ארבעה מזרחים. זו תופעה שאי אפשר להתעלם ממנה. למי יש פריבילגיה להיות סרבני?"

המתנחלים הדפוקים

שנהב מתבסס בדבריו על ביקורתם של אנשי הקשת המזרחית את מפלגות השמאל, שבפועל ייצגו את בעלי החוץ: "העמדה הסר ציאל-דמוקרטית האשכנזית לא יכולה להכיל צדק הקצאתי אמיתי. מרצ, שמציגה את עצמה כמפלגת שמאל, נתמכת על ידי אלקטורט של בעלי אדמות. לפני הבחירות ניסו להקים שמאל חדש. אתה מסתכל על הגלריה הגברית, האשכנזית והמנותקת מהבנה אתנית וגועית ושואל את עצמך איך נולד הדבר המוחזק הזה. איך בעלי קרקעות ובעלי תאגידים יכולים להוות שמאל מעמדי, הם מכריעים על עצמם ככאלה. גם עמדתה של הקבוצה הזאת ביחס לפלסטינים קונסרבטיבית. מי בלע לקרבו את האדמות של הפלסטינים לאחר 48 אם לא אנשי תנועת העבודה ומפ"ם בתוכם?"

"כשהלכנו אל אופיר פינס, שהיה שר הפנים, לדבר איתו על גבולות בין יישובים - אמר רנו לו שמתוקף תקנה הוא יכול להביא לצדק, אם יתן לכפר קרע את תהנות הדלק שלו - הוא אמר 'אני לא יכול לבגוד באלקטורט שלי'". משתתף גוסף בפגישה מאשר את דברי שנהב. פינס בתגובה: "על פניו, ההתבטאות של שנהב מופרכת ואין לה כביס במציאות. הייתי בקשר לא מקרי ולא חד-פעמי עם הקשת המזרחית, היו דברים שהסכמתי איתם והיו דברים שלא. יש אכן מחלוקת נוקבת בין הקשת המזרחית לבין התנועה הקיבוצית בשאלת הקרקעות, אבל אני לא קיבוצניק".

שנהב: "התוכנה שאני מבקש להדגיש ולהוסיף היא שהשמאל החברתי הוא גם ימין מדי. נ"י כשמזאל הספרי אומר לארי שביט אנתנו לאומנים של הקו הירוק, אנתנו בעד שתי מדינות לשני עמים אבל בתוך זה אנתנו לאומנים - האמירה הזאת משקפת את האופן שבו השמאל הציוני הוא במובנים רבים הרבה יותר לאומני מחלקים אחרים בציונות, והלאומנות הזאת בולטת במיוחד בשלד שהיא מחזיקה בארון, שאלת 48".

והימין לא לאומני? אנשי ימין לא רוצים מדי-נה יהודית חזקה?

"לא בהכרח כמו השמאל. אליעז כהן מכפר עציון אומר שאם לא נשרטט את הגבול על הקו הירוק, אז זכות השיבה של הפלסטינים ושל היהודים תהיה הרדית, כמו שלי יש זכות שיבה לכפר עציון, הוא אומר, אין שום סיבה שלפ לסטינים משכם לא תהיה זכות שיבה ליפו. זו אוטופיה, אבל זו קבוצה שהיא הרבה יותר שמאל לנית מאמנון רובינשטיין וארי שביט ויוסי ביילין ודני גרוסמן, זה המקום שבו צריך להפוך את הקטגוריות ולייצר אותן בצורה אחרת.

דוד רובין, קיבוץ עין חרוד, 1987

ויתור על עצמאות

הפתרון הדרו-הלאומי שמציע יהודה שנהב מחייב את ישראל לוותר על עצמאותה הציונית, ואת הפלסטינים - על עצמאות שעוד לא השיגו כלל

לקראת סיום מסעו מצטט יהודה שנהב את העיתון הבריטי "גרדיאן" השואל "מדוע לא להילחם למען זכויות שוות במדינה דו-לאומית אחת, במיוחד משום שזו התקיימה בפועל במדינת ישראל עד 48". שנהב יודע כמובן שמדינת ישראל לא היתה קיימת לפני מאי' 48, אני מצביע על המעידה הקטנה הזאת רק כי היא ממחישה את אופיה של המסע הזאת כולה: אין לה אחריות בהיסטוריה וגם לא במציאות הפוליטית.

הרעיון הדרו-לאומי ששנהב מקדם מרתק בשנים האחרונות את דמיונם של כמה אינטלקטואלים בארצות הברית. הוא נולד בשנות העשרים של המאה הקודמת ולא היה למציאות מפני שרוב היהודים ורוב הערבים לא רצו להיות במסגרת דו-לאומית. אין סיבה להניח שרוב היהודים ורוב הפלסטינים רוצים בכך היום. אפשר להבין גם את אלה וגם את אלה. שנהב מאמין משום מה מהזכרות בין מנהיגים דתיים. האמת היא שאלוהים הוא הסכסוך הראשי בארץ ישראל. איכשהו קשה לי על כך לתאר לעצמי מפגש בין מנהיגי המתנחלים בחברון לבין מנהיגי חמאס בעזה שבסימיו הם מסכימים על דו-לאומיות דמוקרטית. הפתרון הדרו-לאומי ששנהב מציע מחייב לא רק את ישראל לוותר על עצמאותה הפלסטינית, הוא מחייב גם את הפלסטינים לוותר על עצמאות שעוד לא השיגו כלל. הרעיון מזכיר את אותן מסענות היסוד של התנועה הציונית: אם רק יתפשרו הפלסטינים על כניסותם הלאומיים ויסקימו לנוכחות היהודים - יוכלו להנות מהפרדת הארץ ומפיתוחה ממש כמו היהודים. אך שישה עשורים יותר לאחר כינונה של מדינת ישראל היחסים בינה לבין אוזניה הערבים עודם בעייתיים. גם הם אינם מעוררים תקווה דמוקרטית וזוהי ערבית יכולה לפעול.

שנהב תוקף את השמאל הליברלי כלהט המוכר פולמוסים בין העסקנים של פועלי ציון א-לה של פועלי ציון ב'. למעשה הוא מתעלל בלוב חבוש השמאל הליברלי הפך לצל עבר לכאורה מדינת ישראל אימצה לה את עמדות היסוד של מה שנקרא פעם "תנועת השלום" הישראלית: ממסלול נתיביו ל"ברוך נרק מסכימה רשמית להקמתה של מדינה פלסטינית בחלק מארץ ישראל. בפועל אין לכך כל משמעות, כמובן, כי הממשלה עושה כמיטב יכולתה כדי שלא תקום מדינה פלסטינית. רוב הישראלים איבדו את אמונם בשלום, ישראל זה ימינה. סכר להניח שאם יועמדו לפני הבחירה בין דו-לאומיות דמוקרטית לאפרטהייד - רוב הישראלים יעדיפו אפרטהייד.

שנהב צודק כשהוא קובע שהקו הירוק מת: חצי מיליון ישראלים המתגוררים ביום בשטחים שנכבשו ב-67, כולל מרחק ירושלים, שינו את פני הארץ. אך לא רק שרדי השמאל הישראלי כי אם העולם כולו, לרבות הפלסטינים, מעמיד פנים שהקו הירוק עוד מייצג ממשות כלשהי: הסכסוך הישראלי-פלסטיני נזון מאו ומתמיד מפיקציות. שנהב לועג לשמאלנים שרואים במלחמת ששת הימים את קו פרישת המים בין צדק לעוול ומתפקים בנוסטלגיה על התקופה שקדמה ל-67. הוא חושב שיש להתמקד בשנת הנכבה, 48, אך מתרפק בנוסטלגיה על תקופת המנדט. האמת, שקשה מאוד להיות איתה, היא שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא חלק בלתי נפרד ובלתי נמנע מהמעגל הציוני עצמו וכשם ש-67 היא המשכה של 48, כפי ששנהב כותב בצדק, 48 היא המשכה של 1917.

גם בארץ ישראל המנדטורית לא שררה דו-לאומיות דמוקרטית: יהודים וערבים חיו אלה לצד אלה, רק לעיתים רחוקות אלה עם אלה. העריות ההדדית והאלימות ליוו את התרבות הנוכחות היהודית ויברו משנה לשנה. עם השנים החמצו אי אלה הודמניות לעשות את החיים לנסבלים יותר, ויש כאלה גם היום, אבל מעולם לא היתה אפשרות של ממש לשלום אמיתי בין המפעל הציוני ללאומיות הפלסטינית. זה מחייב כל ישראלי חושב להסביר לעצמו איך הוא חי עם העוול והאומללות שגרמה הציונות, לצד השיגה לערבים וגם ליהודים. הדבה יותר קשה לעשות זאת מאשר להתלות בפיקציה השמאלנית שהכל יסתדר כשישראל תוותר על השטחים. כשם שקל יותר לחיות את הפיקציה השמאלנית שהכל יסתדר כשישראל תוותר על השטחים. אבל לדברי שנהב, האינטלקטואל מצוה להציב אופציות שאינן מתחשבות בשיקולים של אפשרויות היתכנות. עמדתו מרופפת במובאות מדברי אמיל זולקהיים ומישל פוקו, והתוצאה היא שילוב בין התחמקות להתחמקות.

"כשביל השמאל הציוני כל המתנחלים נראים אותו דבר וחושבים אותו דבר, כולם מלוכסני עיניים. אבל יש לפחות 250 אלף איש בהתנחלויות שהם המעמדות הנמוכים שהיו צריכים ויכולים להיות חלק מרכזי מהשמאל הישראלי. האנשים האלה גרים בשטחים, הם הנרפקים העיקריים של משטר מפא"י ושל הכלכלה הניאו ליברלית, שגדחפו לשם כתוצאה ישירה מהמבנה של אי השוויון בתוך ישראל. שרשטט הקו הירוק וגיבוש פתרון בהתאם לו הוא איום עליהם, איום שפינוי ימנע מהם את מדינת הרווחה שקיבלו".

לפיק, הסדר עתיד לא חייב להיות כרוך, לדעת שנהב, בפינוי כל ההתנחלויות, אפשרות שהוא מגדיר בספר "פנטזיה של השמאל שמכ" חיש את המציאות הפוליטית". קשה לראות כיום מי יהיו השותפים הפלסטינים לפתרון שאינו כולל פינוי של ההתנחלויות, בשעה שהמאבק נגדן מהווה חלק מכריע בהתנגדות הפלסטינית, אך שנהב אופטימי גם בעניין זה. מבחינה היסטורית, הוא אינו רואה הבדל בין התיישבות משני עברי הקו הירוק, ההבדל נעוץ רק בכך שהפלסטינים הכירו בהתיישבות שממערב לו. "השמאל לא יכול לראות את העוול שנגרם למתנחלים", הוא אומר. "אני לא בטוח שהם מוסרי לפנות דרווה של אנשים שחיים שם. אני לא חושב שצריך לתקן עוול מוסרי אחד בעוול אחר".

אתה חושב שיש שותפים פלסטינים לדרישה הזאת? איזה פלסטיני יסכים להסדר שלא כולל פינוי של ההתנחלויות? חלק משמעותי תי מההתנגדות הפלסטינית עוסק בקרקעות שהתנחלויות גוזלות.

"אם תהיה תביעה הדרתית שתאפשר סוג של חילופי של שטחים וארמות, אני לא רואה סיבה מיוחדת שלא להשאיר את ההתנחלויות שם. הדיונים האלה קיימים אצל מתנחלים כל הזמן, אני קורא ב'נקודה' וב'מקור ראשון' את השאלות על הנוכחות שלהם שם, אם היא מוסרית ומה העד תיד שלה, רק שזה לא חשוף לציבור".

בסוף הספר מציע שנהב שלושה פתרונות אפשריים לסכסוך, שמתבססים על ההנחה כי מקורו הוא במלחמת 48 ולא ב-67. שנהב מציג את המודל של "מדינת כל אזרחיה" על כל השטח, בניחול משותף של יהודים וערבים. באותה נשימה הוא גורס כי זה המודל המועדף פחות, שכן הוא אינו מתחשב בהבדלים שבין האינטרסים של הצדדים וייצור ביניהם מירון רמגורפי להשגת רוב. המודל המועדף על שנהב הוא "דמוקרטיה הסדרית": חלוקה של האזור לשטחים קטנים שבהם יתגוררו קהילות דתיות ואזרחיות שונות, במבנה של קטנונים, שישמרו על עצמאות ויאוגדו במבנה רופף. גם אם פתרונות אלה נראים דמיוניים כיום, שנהב סבור ששינויי השנים האחרונות הפכו את פתרון שתי המדינות דמיוני עוד יותר. למעשה, הוא טוען, הפתרונות העתידיים מתעצבים כל העת. "זה לא שהכל מחכים שבן עמי יוחד מקמפ דייוויד עם הסכום. כינתיים יש העמקה של הכיבוש השלישי על השטחים, השי ליישה בעזה מבחוזן דרך ארגונים הומניטריים, היא השליטה הכי טובה שיכולה להיות. השינויים האלה מעבים את המרחב האחד. אנחנו לא חיים במדינה יהודית דמוקרטית, אנחנו חיים במרחב אחד, שבו ישראל מפעילה ריבונות דה-פקטו מהים ועד הירדן, כולל שטחי סי ובי ואיי, בעזה וברמאללה. נוצרת מציאות שאי אפשר לנתק בינה לבין פתרונות".

ואולי לא תהיה הבריעה? למה שהמצב הנוכחי לא יימשך?

"אנשים אולי ימשיכו לחיות כמה שנים ב"לסא פאסה" מהים ועד הירדן, אולי אפילו עוד חמישים שנה. אבל בסוף תבוא המהפכה. אין לי ספק שהתהליך שקורה היום ילך ויתעבה ולא יאפשר חזרה לשתי מדינות". *

מלחמת 67 איפשרה הגדרה מחודשת של הזהות המזרחית בישראל, לא כאנטיתזה לזהות אשכנזית, אלא כאופציה להשתלבות במרחב, גם אם הנסיבות הן של השתלבות דכאנית

yotams@gmail.com